

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

THE CURRENT STATE AND PROBLEMS OF THE DEVELOPMENT OF THE INSURANCE MARKET UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL STATE

УДК 368.1

DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.81-26>**Грановська І.В.**к.е.н., доцент кафедри фінансів,
Університет Григорія Сковороди
в Переяславі**Яременко Л.М.**к.е.н., доцент,
доцент кафедри обліку,
оподаткування та бізнес-управління,
Університет Григорія Сковороди
в Переяславі**Малишко В.В.**к.е.н., доцент,
доцент кафедри фінансів,
Університет Григорія Сковороди
в Переяславі**Hranovska Inna**

Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav

Yaremenko Liudmyla

Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav

Malysenko Vitalina

Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav

Постановка проблеми. В умовах воєнного стану особливої вагомості набуває питання аналізу сучасного стану страхового ринку та проблем, які заважають його розвитку, особливо в умовах воєнного стану, оскільки страхування пропонує широкий спектр спеціалізованих фінансових послуг, а страховий ринок є найбільш капіталізованим, серед числа інших небанківських фінансових установ. Якщо не досліджувати основні індикатори розвитку страхового ринку, можемо значно відстати від європейських країн, що в результаті стане причиною економічної кризи.

Оскільки сучасний стан розвитку страхового ринку України супроводжується низкою таких проблем, як недосконалість законодавчого регулювання страхового ринку, обтяжливим податковим навантаженням, нестабільною ситуацією в країні, яка пов'язана з війною, недовірою з боку споживачів страхових послуг, а головне посиленням ролі головного регулятора, який намагається вивести з ринку компанії, які не відповідають міжнародним стандартам та новій моделі розвитку страхового

В статті проаналізовано основні показники розвитку страхового ринку України за період 2018–2022 рр. та виявлено, що хоча й спостерігається збільшення загальних активів страхових компаній, при одночасному зменшенні кількості страховиків, що зумовлено воєнним станом та заходами головного регулятора страхового ринку, проте він займає незначне місце в економіці нашої держави та значно відстає від розвинутих країн світу. Вивчення показника проникнення та показника щільності страхування довело, що в порівнянні з європейськими країнами у нашій країні вони знаходяться на дуже низькому рівні. Дослідження Плану Маршалла показало, що ми погоджуємося з переважною більшістю запропонованих тезисів щодо підтримки страхової галузі, проте не з усіма, тому запропонували розширити їх перелік? обґрунтувавши проблеми у розвитку страхового ринку, які пов'язані з воєнним станом.

Ключові слова: страховий ринок, показник щільності, показник проникнення, страхова компанія, воєнний стан, валові премії, валові витрати.

The article analyzes the main indicators of the development of the insurance market of Ukraine for the period 2018–2022 and found that although there is an increase in the total assets of insurance companies, with a simultaneous decrease in the number of insurers, which is due to the state of war and the measures of the main regulator of the insurance market, it nevertheless occupies an insignificant place in the economy of our country and significantly lags behind the developed countries of the world. The study of the penetration index, which is widely used in foreign practice, and is also constantly used by the main regulator of the insurance market in analysis and planning, showed that in comparison with European countries, the IPR in our country is at a very low level. An equally important indicator of the level of financial security of the insurance market is the Insurance Density ratio, which is normal, but in Ukraine this indicator does not even reach \$50. USA. The study of the Marshall Plan, which was developed by the Insurance Business Association to regulate the situation on the insurance market, showed that we agree with the vast majority of the proposed theses regarding the support of the insurance industry, but not with all of them, so we proposed to expand their list. We suggest adding a clause on the development of investment projects, where insurance companies will invest mobilized funds, for their effective use and multiplication. Such projects must be supported and guaranteed by the state, which will contribute to the socio-economic development of the economy. Taking into account the state of war in our country, it is necessary to develop and implement risk insurance programs in the most priority areas: construction, energy, agriculture and others, which are necessary for our state for post-war reconstruction. Particular attention should be paid to personal health insurance and a new type of war risk insurance, which is due to high demand, should be introduced. The implementation of war risk contracts in the practice of insurance companies, which will be relevant in the post-war period, will contribute to the development of specific insurance products, such as the triggering of mines, uncontrolled explosions of ammunition.

Key words: insurance market, insurance company, martial law, gross premiums, gross expenses, Insurance Density ratio Insurance Penetration ratio.

ринку. Зазначене зумовлює необхідність пошуку шляхів подолання зазначених проблем, що сприятиме прискореному розвитку національного страхового ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний стан та проблеми розвитку страхового ринку є предметом дослідження великої кількості науковців, зокрема: В.Д. Базилевича, В.В. Черняхівського, О.В. Вірбулевської, О.О. Гаманкової, В.А. Дибби, І.П. Маликової, Р.В. Пікус, О.Б. Пономарьової. Проте, незважаючи на велику кількість наукових досліджень, присвячених дослідженню страхового ринку, вплив військового вторгнення на функціонування національного страхового ринку є новим та мало дослідженим напрямом.

Постановка завдання. Мета дослідження – виявити сучасні проблеми розвитку страхового ринку України в умовах воєнного стану та обґрунтувати перспективи його.

Виклад основного матеріалу дослідження. Характеризуючи сучасні тенденції розвитку страхового ринку в Україні, слід наголосити, що за

період з 2018-2022 р. кількість страхових компаній зменшилася на 54,4%, тобто у 2,4 рази. На кінець травня 2023 року залишилося лише 115 компаній, проти 128 у 2022 р., 155 в довоєнному 2021 р. та 281 компанії у 2018 р. (рис. 1).

Таку тенденцію можна пояснити політичною нестабільністю в країні: війною та окупацією східних та південних територій, пандемією COVID-19, а головною причиною, на нашу думку, є посилення нагляду з боку регулятора ринку небанківських фінансових послуг, яким з 1 липня 2020 р. визначено Національний банк України (в цей період зменшення кількості страхових компаній відбулося на рівні 26% у відношенні до попереднього року, а у воєнні роки цей показник становить не більше 17%).

Отже, найбільше скорочення кількості страхових компаній в Україні зумовлена не лише війною та пандемією, а насамперед встановленням жорстких заходів законодавчого регулювання діяльності страховиків з метою виведення з ринку компаній, які не відповідають міжнародним стандартам та новій моделі розвитку страхового ринку про яку чітко відображено у Білій книзі «Майбутнє регулювання ринку страхування в Україні», в якій зазначається, що головною метою НБУ є формування платоспроможного та конкурентного ринку страхування в Україні, яке враховує положення директив ЄС та світові практики їх регулювання, тому виникає необхідність у створенні нової моделі, яка передбачає удосконалення вимог до ліцензування, оцінки платоспроможності та ліквідності, корпоративного управління та системи управління ризиками, застосування ризик-орієнтованого пруденційного нагляду, нагляду за ринковою поведінкою, а також визначення процедури реорганізації, відновлення діяльності та виведення компаній з ринку [2].

Основними індикаторами, за допомогою яких здійснюється оцінка ролі страхового ринку в економіці країни є показник проникнення та показник щільності страхування, які широко застосовуються в міжнародній практиці, а також постійно використовуються головним регулятором страхового ринку (НБУ) при аналізі та плануванні його показників.

Дослідження показника проникнення (IPR), який визначається як співвідношення обсягу страхових премій до валового внутрішнього продукту свідчить, що хоча і відбулося його збільшення на 0,3% в порівнянні з минулим роком і у 2022 р. він становить 1,2%, проте загальна тенденція за період 2018–2022 рр. є негативною і складає 13%. В порівнянні з європейськими країнами у нашій країні IPR знаходиться на дуже низькому рівні, так найвищий показник проникнення спостерігається у Франції, Фінляндії, Швейцарії, Великобританії і становить близько 9–11% ВВП, в Іспанії, Швеції, Німеччині, Австрії він знаходиться на рівні 4–7% ВВП, а в Чехії, Польщі, Угорщині, Болгарії його ставка не перевищує 3% [3].

Такий низький показник IPR в Україні свідчить про те, що темп зростання валових страхових премій нижчий, ніж темп зростання ВВП, а як результат слабозвинений страховий ринок. Проте, НБУ планує зміцнення страхового сектора, що повинно призвести до рівня IPR у 2% до 01.01.2025 р., про що задекларовано в Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року [4].

Не менш важливим індикатором рівня фінансової безпеки страхового ринку є показник щільності страхування (Insurance Density ratio), який розраховується як співвідношення розміру страхових премій на 1 особу до всього населення країни. Аналіз динаміки щільності страхування України свідчить, що в період 2018–2022 рр. він зріс на

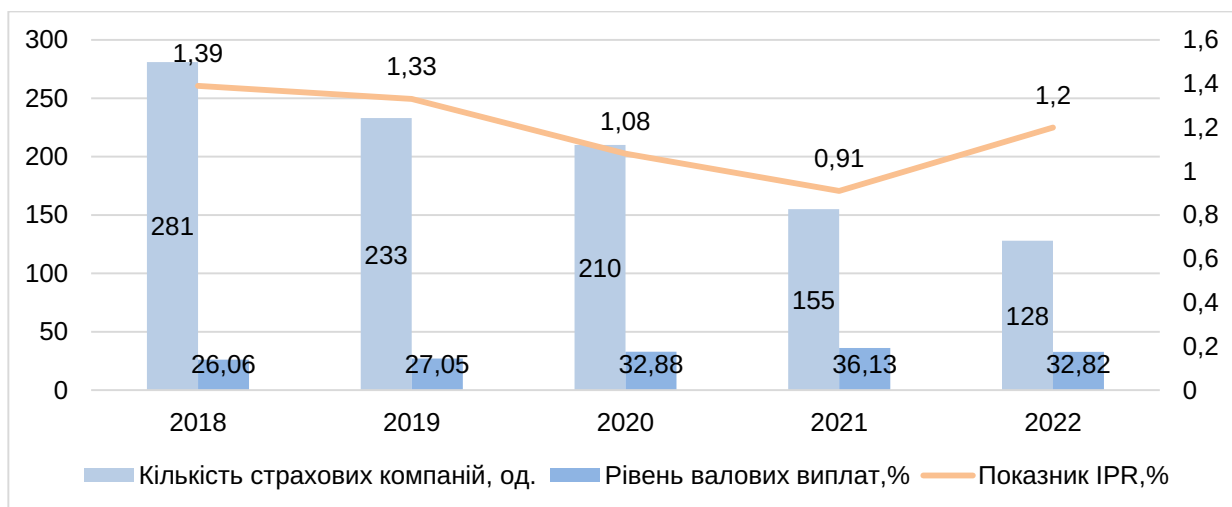

Рис. 1. Кількість страхових компаній, рівень валових виплат та показник щільності

Джерело: [1]

12,71%, тобто з 37,83 дол. США до 42,64 дол. США (табл. 1). Проте, фахівці в галузі страхування вважають, що при нормальній ситуації на страховому ринку цей повинен бути не менше 140 дол. США. Найвищий показник щільності страхування спостерігається у країнах Європейського Союзу та в розрахунку на одну особу становить 2025 євро на рік, а найнижчий в Румунії (97 євро на особу), Латвія (112 євро), Болгарія (138 євро), проте в Україні цей показник не досягає навіть і 50 дол. США [5, с. 49–50].

Отже, в порівнянні з європейськими країнами український страховий ринок знаходиться на дуже низькому рівні та демонструє не стабільну динаміку розвитку через низьку платоспроможність населення та не сприятливий соціально-економічний клімат в країні, який спричинений російською агресією.

Слід зауважити, що не зважаючи на зменшення кількості страхових компаній, розмір їх активів у 2022 році збільшився на 10,5% в порівнянні з минулим роком, так у 2021 р. на одну компанію припадало – 410,5 млн грн, у 2022 р. – 549,5 млн, проти 225,9 млн. грн. у 2018 р. Проте, детальніший розгляд основних показників діяльності страховиків показує нестабільну динаміку розвитку (табл. 2).

Не зважаючи на те, що кількості укладених договорів за досліджуваний період зросла на 11,5%, проте його вартість зменшилася в два рази. За рік валові страхові виплати скоротилися на 10,8%, а валові страхові виплати на 1 договір збільшилися.

Схожа тенденція притаманна обсягам валових страхових виплат: при зростанні загального їх обсягу у довоєнний період до 17958 млн грн,

на 1 договір у 2021 р. припало 137 тис грн, що на 12 тис. грн менше ніж у 2017 р. У 2022 р. у зв'язку з воєнним станом на території України було порушено загальні тенденції розвитку страхового ринку: кількість укладених договорів страхування у порівнянні з 2021 р. впала у 1,5 рази, а розмір валових страхових премій скоротився на 10,1 млрд грн, у результаті, обсяг страхових премій на 1 договір страхування зріс на 72 грн. і склав 450 грн. (рис. 2).

Отже, аналіз динаміки основних показників розвитку страхового ринку вказує на серйозні проблеми, які склалися у довоєнний період та лише посилюються з початком війни.

Для урегулювання ситуації на страховому ринку Асоціацією Страхового бізнесу було розроблено План Маршалла для українського страхового ринку щодо підтримки страхової галузі. На їх думку, для того, щоб страхова галузь змогла пережити війну та наблизити основні індикатори розвитку страхового ринку до європейського рівня необхідно [6]:

1) Переглянути та знизити нормативи для резерву незароблених премій та щодо платоспроможності, диверсифікації та структури активів, зокрема, тимчасово встановлення інших значень для дебіторської заборгованості, зменшення обмежень на розміщення коштів резервів страховика в одній банківській установі та збільшення показника перестраховування у одного перестраховика, тобто здійснити пом'якшення регуляторних вимог.

2) Залишивши тільки податок на прибуток, шляхом скасування оплати 3% від всіх страхових платежів, таким чином зменшивши податкове навантаження на страхові компанії.

Таблиця 1

Динаміка щільності страхування України в період 2018–2022 рр.

Період	Показник щільності страхування, дол. США	Нормативне значення, дол. США
2018	43,34	Не менше 140
2019	47,35	
2020	40,84	
2021	42,64	

Таблиця 2

Динаміка основних показників діяльності страхових компаній України в 2018–2022 рр.

Показник	2018	2019	2020	2021	2022
Обсяг активів, млн. грн	63493	63866	64920	63622	70338
Кількість укладених договорів, тис. од.	77495	80271	120577	131562	88102
Валові страхові премії, млн. грн	49367	53001	45176	49708	39616
Валові страхові премії на 1 договір страхування, тис. грн.	637	660	375	378	450
Валові страхові виплати, млн. грн	12863	14338	14854	17958	13001
Валові страхові виплати на 1 договір страхування, тис. грн.	166	179	123	137	148

Джерело: [1]

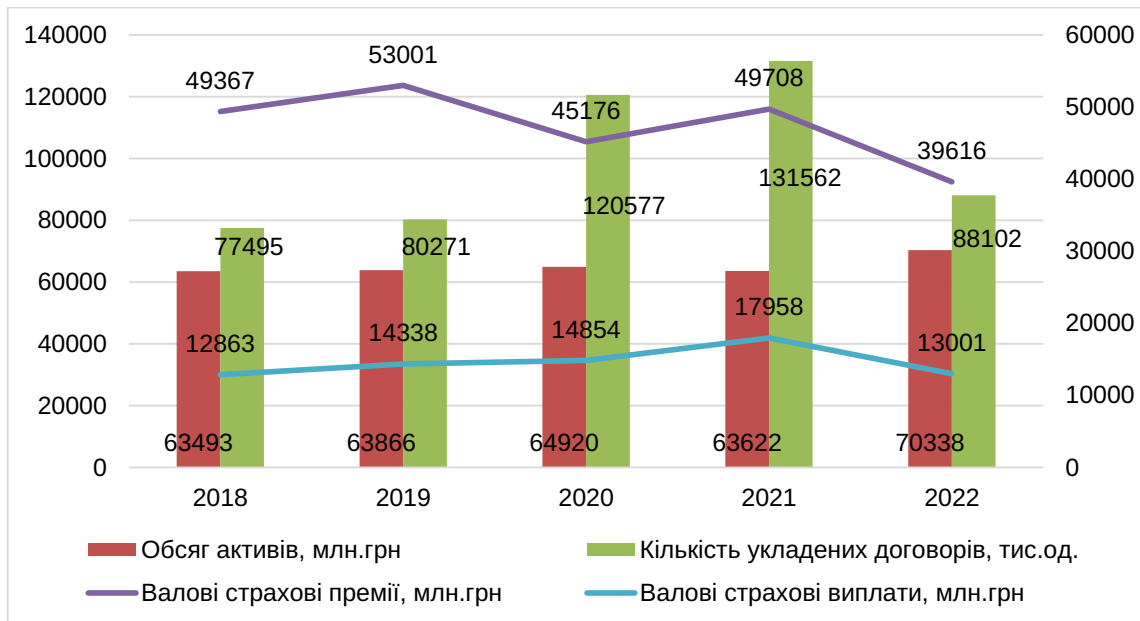

Рис. 2. Динаміка основних показників розвитку страхових компаній

Джерело: [1]

3) Створити механізм «миттєвого рефінансування» за допомогою НБУ та державних банків.

4) Дозволити пільгове кредитування під строкові депозити, розміщені в українських банках, та наявні у страховиків ОВДП.

5) Часткове вивільнення коштів страховиків з додаткових гарантійних фондів МТСБУ, що підуть на виплати громадянам.

6) Контроль за явною чи опосередкованою дискримінаційною процедурою «акредитації» у банках та при участі у тендерах.

7) Перегляд Положення щодо провадження діяльності зі страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою для зняття обмежень на ВІЛЬНУ участь страховиків у такому страхуванні.

8) Підтримка внутрішнього перестраховання.

9) Дати можливість перерахунку за кордон валюти для оплати послуг медичних потреб, не забираючи можливості отримувати лікування закордоном.

10) Відтермінування набрання чинності всіх норм нових законів («Про страхування», «Про фінансові послуги») та підзаконних актів (Ліцензійні умови тощо), перенесення впровадження в Україні МСФЗ 17.

Ми погоджуємося з переважною більшістю цих пунктів, проте не з усіма. Так в 10 пункті представники Асоціації пропонують відтермінувати набрання чинності всіх норм нових законів «Про страхування» та «Про фінансові послуги», які вводяться в дію з 2024 р. Проте, на нашу думку, відсутність досконалого законодавства в сфері страхування є найважливішою політичною про-

блемою, яка стоїть на шляху розвитку страхового ринку. Ці закони повинні врегулювати низку процедур страхової діяльності для формуванні і використанні страхових резервів. Також сьогодні гостро стоїть проблема використання страхування для ухилення від сплати податків або виведення капіталу, яку також можна вирішити лише посиленням регуляторного впливу та удосконалення законодавства цієї галузі [7, с. 123].

Лише частково підтримуємо позицію щодо спрощення регуляторних вимог під час воєнного стану для підтримки і налагодження роботи ринку, яке призвело до суттєвих порушень деяким компаніями фінансових нормативів, що загрожує стабільності ринку та може знизити рівень довіри до операторів ринку. Також деякі господарюючі суб'єкти використовують страхування для ухилення від сплати податків або виведення капіталу, таким чином відбувається зменшення податкових надходжень до бюджетів та стримування темпів економічного розвитку. А вирішити ці проблеми можливо лише неухильним виконання чітких регуляторних вимог [7, с. 124].

Важливою проблемою, яку зовсім не вирішує запропонований документ є постійна міграції населення, особливо східних та південних регіонів. Під час воєнних дій значна кількість людей втратила все майно, заощадження, роботу, тобто практично втратила платоспроможність, а в результаті й довіру до страхового ринку, який в умовах окупації не може вирішити життєво необхідні проблеми. Дану проблему потрібно вирішувати комплексно: як з боку регулятора (нагляд за високою якістю наданих послуг) і страхових компаній (дотримання

належного рівня ділової репутації і підвищення якості управління), так і з боку населення (усвідомлення потреби у страхуванні та підвищення культури страхування) [7, с. 123-124].

Також, на нашу думку, цей План не враховує цілу низку проблем, які гостро постали для виконання в період війни та після її закінчення.

Пропонуємо додати пункт про розвиток інвестиційних проєктів, куди страхові компанії вкладатимуть мобілізовані кошти, для їх ефективного використання та примноження. Такі проєкти повинні підтримуватися та гарантуватися державою, що сприятиме соціально-економічному розвитку економіки. Оскільки дотепер в нашій країні немає чітких законодавчо підкріплених механізмів розміщення страхових ресурсів, то відбувається їх нераціональне розміщуються, яке призводить до неефективного використання фінансових ресурсів [4; 8].

Враховуючи воєнний стан в нашій країні потрібно розробити і впровадити програми страхування ризиків у найбільш пріоритетних сферах: будівництві, енергетиці, сільському господарстві та інших, які необхідні нашій державі для післявоєнної відбудови. Особливу увагу слід приділити особистому медичному страхуванню та запровадити новий вид страхування від воєнних ризиків, яке обумовлено високим попитом. Впровадження у практиці страхових компаній договорів воєнних ризиків, які будуть актуальні в післявоєнні часи, сприятиме розробці специфічних страхових продуктів, таких як спрацювання мін, неконтрольовані розриви боєприпасів [7; 9].

Висновки з проведеного дослідження. Аналіз динаміки показників страхового ринку України показує, що протягом останніх п'яти років хоча й спостерігається відносно невелике збільшення загальних активів страхових компаній, при одночасному зменшенні кількості страхових компаній, які зумовлені воєнним станом в нашій країні та заходами головного регулятора страхового ринку – НБУ з метою «очищення» ринку та наближення його до міжнародних стандартів, проте він займає незначне місце в економіці нашої держави та значно відстає від розвинутих країн світу.

Основними проблемами, які заважають ефективному розвитку страхового ринку є відсутність досконалого законодавства щодо сприяння розвитку страхового ринку, неефективне виконання регуляторних вимог, обтяжливе податкове навантаження та низька платоспроможністю населення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Показники діяльності страхових компаній. Наглядова статистика. НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#6> (дата звернення: 10.06.2023).

2. Біла книга «Майбутнє регулювання ринку страхування в Україні». НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/bila-kniga-maybutnye-regulyuvannya-rinku-strahuvannya> (дата звернення: 10.06.2023).

3. Державний комітет статистики України. URL: <http://www.dfp.gov.ua/734.html> (дата звернення: 09.06.2023).

4. Звіт з реалізації Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року за 2021 рік. НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvit-z-realizatsiyi-strategiyi-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini-do2025-roku-za-2021-rik> (дата звернення: 09.06.2023).

5. Ролінський О.В., Улянич Ю.В. Візуалізація даних та фінансова безпека на страховому ринку України. *Агросвіт*. 2021. № 16. С. 45–51.

6. Черняхівський В. План Маршала для українського страхового ринку. URL: <http://www.insurancebiz.org> (дата звернення: 09.06.2023).

7. Длугопольський О., Хропонюк Д. Сучасні проблеми та перспективи розвитку страхового ринку України. *Innovation and Sustainability*. 2022. С. 118–126.

8. Звіт з реалізації Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року за 2021 рік. НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvit-z-realizatsiyi-strategiyi-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini-do2025-roku-za2021-rik> (дата звернення: 09.06.2023).

9. Бурбель Л. Шість головних викликів, з якими зустрівся страховий ринок упродовж шести місяців війни. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/856594.html> (дата звернення: 09.06.2023).

REFERENCES:

1. Pokaznyky diialnosti strakhovykh kompanii. Nahliadova statystyka. [Performance indicators of insurance companies. Supervisory statistics] NBU. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#6> (accessed: 10.06.2023).

2. Bila knyha «Maibutnie rehuliuвання rynku strakhuvannya v Ukraini» [White paper “Future regulation of the insurance market in Ukraine”]. NBU. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/bila-kniga-maybutnyeregulyuvannya-rinku-strahuvannya> (accessed: 10.06.2023).

3. Derzhavnyi komitet statystyky Ukrainy [State Statistics Committee of Ukraine]. Available at: <http://www.dfp.gov.ua/734.html> (accessed: 09.06.2023).

4. Zvit z realizatsii Stratehii rozvytku finansovoho sektoru Ukrainy do 2025 roku za 2021 rik [Report on the implementation of the Financial Sector Development Strategy of Ukraine until 2025 for 2021]. NBU. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvit-z-realizatsiyi-strategiyi-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini-do2025-roku-za-2021-rik> (accessed: 09.06.2023).

5. Rolinskyi O.V., Ulianych Yu.V. (2021) Vizualizatsiia danykh ta finansova bezpeka na strakhovomu rynku Ukrainy [Data visualization and financial security on the insurance market of Ukraine]. *Ahrosvit*, no. 16, pp. 45–51.

6. Cherniakhovskyi V. Plan Marshala dlia ukrainskoho strakhovoho rynku [Marshall's plan for the Ukrainian insurance market]. Available at: <http://www.insurancebiz.org> (accessed: 09.06.2023).

7. Dluhopolskyi O., Khroponiuk D. (2022) Suchasni problemy ta perspektyvy rozvytku stakhovoho rynku Ukrainy [Modern problems and prospects for the development of the mortgage market of Ukraine]. *Innovation and Sustainability*, pp. 118–126.

8. Zvit z realizatsii Stratehii rozvytku finansovoho sektoru Ukrainy do 2025 roku za 2021 rik [Report on the implementation of the Financial Sector Development Strategy of Ukraine until 2025 for 2021]. NBU.

Available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvit-z-realizatsiyi-strategiyi-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini-do2025-roku-za2021-rik> (accessed: 09.06.2023).

9. Burbel L. Shist holovnykh vyklykiv, z yakymy zustrivsia strakhovyi rynek uprodovzh shesty misiatsiv viiny [Six main challenges that the insurance market faced during the six months of the war]. Available at: <https://interfax.com.ua/news/blog/856594.html> (accessed: 09.06.2023).